

XALQARO BAHOLASH TIZIMI: ISLOHOT, MUAMMO VA YECHIMLAR

Saparova Umida Baxromovna

(<https://orcid.org/0009-0005-5709-4073>)

umidasaparova7@gmail.com

Rasulova Lobar Anvar qizi

lobaregamberdiyeva717@gmail.com

Toshkent amaliy fanlar universiteti, Gavhar ko'chasi

1-uy, Tashkent 100149, O'zbekiston

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14761876>

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalqaro baholash tizimlari, baholash tizimlarining tarixiy rivojlanishi va hozirgi kunda foydalanilayotgan baholash tizimlari haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Baholash tizimi, PISA, TIMSS, STEM, STEAM, innovatsion baholash, interfaol baholash.

Abstract. This article provides information about international evaluation systems, historical development of evaluation systems, and evaluation systems currently in use.

Key words: Assessment system, PISA, TIMSS, STEM, STEAM, innovative assessment, interactive assessment.

KIRISH

Xalqaro baholash tizimi, o'quv jarayonini samarali tashkil etish va ta'lim sifatini ta'minlash uchun asosiy vosita sifatida qaraladi. Bu tizimning maqsadi nafaqat talabalarni bilim darajasini baholash, balki o'qitish va o'rgatish jarayonini yaxshilash, xalqaro ta'lim me'yorlariga moslashishdir. Biroq, baholash tizimining samaradorligi har doim ham yuqori darajada bo'lmaydi, chunki turli davlatlar va ta'lim tizimlari o'rtasida farqlar mavjud. Ushbu maqolada xalqaro baholash tizimining islohotlari, mavjud muammolari va ularni bartaraf etish uchun taklif etilgan yechimlar tahlil qilinadi.

2.TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ta'limda baholash tizimlari vaqt o'tishi bilan jiddiy o'zgarib borgan, bu o'zgarishlar o'quvchilarning bilimlarini, ko'nikmalarini va qobiliyatlarini qanday o'lchashni yaxshilashga, shuningdek, ta'lim tizimining umumiy sifatini oshirishga qaratilgan. Baholash metodlari va tizimlarining rivojlanishi turli ijtimoiy, madaniy va texnologik o'zgarishlar, shuningdek, ilmiy va pedagogik yondashuvlarning o'zgarishi bilan uzviy bog'liqdir. Quyida baholash tizimlarining tarixiy rivojlanishini yoritib o'tamiz.

3.MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Antik Yunoniston va Rimda ta'lim va baholash tizimlari ko'proq oratorlik, faylasuflik va ma'naviy ma'rifatga asoslangan edi. Bu davrda o'qitish asosan o'zaro suhbatlar, muhokamalar va talabalar tomonidan amaliy mashqlarni bajarishga asoslangan edi. Baholash tizimi oddiy edi va ko'pincha o'qituvchi va talaba o'rtasidagi muloqot orqali amalga oshirilardi.

Misol uchun, Sokrat o'zining mashhur "Sokrat usuli" orqali o'quvchilarning tushunchalarini aniqlash, ularga savollar berish orqali ularning fikrlash ko'nikmalarini baholardi. Ushbu usul o'quvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bugungi baholash tizimlarining asosiy tamoyillaridan biriga aylangan.

O'rta asrlarda, ayniqsa, Yevropada, ta'lim ko'proq diniy maktablar va monastirlarda amalga oshirilgan. O'quvchilarga diniy fanlar, latif til, ilmiy ishlanmalar va yozuv san'ati o'rgatilgan. Baholash tizimi ko'pincha diniy rahbarlar yoki o'qituvchilar tomonidan o'quvchilarning darslarni yod olishlari, ibodatlarini bajarishlari va diniy qonunlarni bilishlari asosida amalga oshirilgan.

Xalqaro baholash tizimlari juda cheklangan bo'lib, ko'pincha individual baholash va xulosa chiqarish shaklida bo'lgan.

Renessans davri (XIV–XVI asrlar) va ilmiy inqilob (XVII–XVIII asrlar) ta'lim va baholash tizimining yangi asoslarida ko'p o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Yangi ilmiy bilimlarning rivojlanishi va matbuotning ommalashishi natijasida ta'lim tizimi ham kengayib, ta'limda tasdiqlangan me'yorlar va baholash tizimlari shakllana boshladi. Bu davrda baholash ko'proq yozma ishlarga asoslangan bo'lib, talabalarning yozma

imtihonlari va tekshiruvlari ko'proq uchraydi. Bu davrda ilm-fan va matematika, astronomiya va tabiiy fanlarga bo'lgan qiziqishning ortishi bilan baholash tizimlari ham yuqori darajada rivojlanishga kirishdi.

XIX asrning boshlarida industriyal inqilob ta'lim tizimida katta o'zgarishlarni keltirib chiqardi. Yangi ishlab chiqarish va texnologik yondashuvlar jamiyatni o'zgartirdi, va ta'lim tizimi yangi ehtiyojlarga moslashdi. Maktablar kengayib, o'quvchilarni ma'lum ijtimoiy sinflarga tayyorlash uchun joriy etilgan baholash tizimlari paydo bo'ldi.

XX asrda, ayniqsa 1920-yillardan boshlab, ta'lim metodologiyalari va baholash tizimlari yanada rivojlandi. Bu davrda baholashning yangi usullari, xususan, iqtisodiy va psixologik testlar, rivojlana boshladi. Baholash tizimlari ko'proq shaxsiy yondashuvni talab qila boshladi, va o'quvchilarning turli qobiliyatlari, intellektual va ijodiy qobiliyatlari ham inobatga olinadigan bo'ldi.

4. TAHLIL VA NATIJALAR

Hozirgi kunda ta'limda baholash tizimlari yanada diversifikatsiyalashgan va zamonaviy texnologiyalar yordamida yangilangan. Bu davrda baholashni yanada yaxshilash, o'quvchilarning kreativligi, tanqidiy fikrlashini va ijtimoiy ko'nikmalarini baholashga qaratilgan yangi metodlar qo'llanilmoqda. Masalan: Interfaol va loyihaga asoslangan baholash: O'quvchilarning jamoaviy ishlarini, ijodiy yondashuvlarini va amaliy ko'nikmalarini baholashda yangi yondashuvlar qo'llaniladi.

Digital baholash: Onlayn platformalar, raqamli testlar va elektron portfellarga asoslangan baholash tizimlari keng tarqalgan. Bu usullar o'quvchilarning o'z-o'zini baholashini, shuningdek, ularning bilimlarini real vaqtda kuzatib borishni ta'minlaydi.

Personalizatsiya: Ta'lim tizimi shaxsiy yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi, ya'ni har bir o'quvchining individual ehtiyojlariga qarab baholash tizimlari shakllanadi.

Bugungi kunda baholash tizimlari nafaqat bilimni o'lchash, balki o'quvchilarning kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan. Bu, asosan, o'quvchilarning o'z-o'zini baholashi, jamoaviy ish va kommunikatsiya ko'nikmalarini oshirishga, shuningdek, ta'lim jarayonini individual tarzda yondashishga asoslangan tizimlarni yaratish bilan amalga oshirilmoqda.

Xalqaro baholash tizimining islohoti ta'limning global kontekstida muhim ahamiyatga ega. Bir qator davlatlar o'z ta'lim tizimlarini modernizatsiya qilish jarayonida xalqaro baholash mezonlariga moslashtirishga intilmoqda. Misol uchun, PISA (Program for International Student Assessment) va TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) kabi xalqaro baholash dasturlari talabalar bilimini va ko'nikmalarini global miqyosda solishtirish imkonini beradi. Bu dasturlar nafaqat o'quvchilarning matematik va ilmiy savodxonligini o'lchaydi, balki ular ta'lim tizimining samaradorligini baholashda ham muhim rol o'ynaydi.

Islohotlarning maqsadi — ta'lim tizimini zamonaviy talablar asosida yangilash, o'quvchilarning real hayotdagi ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning ijodiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshirishdir. Shu bilan birga, xalqaro baholash tizimlari ta'lim sohasida global hamkorlikni mustahkamlashga yordam beradi.

Xalqaro baholash tizimi, aslida, ta'lim tizimlarining sifatini va samaradorligini baholashning globallashtirishga qaratilgan bir qator yirik tadbirlarning bir qismidir. O'sha dasturlar va loyihalar orqali o'quvchilarni solishtirish, davlatlar o'rtasida ta'lim tizimlarining qanday ishlashini aniqlash va ta'lim strategiyalarini yaxshilashga yo'naltirilgan.

PISA (Program for International Student Assessment)

PISA - bu o'quvchilarning matematik va ilmiy savodxonligini, shuningdek, ularning 21-asrga mos ko'nikmalarini o'lchaydigan xalqaro baholash dasturi. Har uch yilda o'tkaziladigan PISA tadqiqotlari, o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki ularning muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash kabi ko'nikmalarini ham o'lchaydi. PISA o'quvchilarni bir nechta sohalarida baholaydi, shu jumladan, ular ilm-fan, matematika va o'qish orqali qanday fikrlashadi va bilimlarni qanday qo'llashadi. PISA natijalari, har bir davlat uchun ta'lim sohasidagi mavjud kamchiliklarni va kuchli tomonlarni aniqlashda asosiy ko'rsatkich bo'lib xizmat qiladi.

TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study)

TIMSS - matematika va fan fanlarini baholash bo'yicha xalqaro dastur bo'lib, bu dastur PISA bilan bir qatorda o'quvchilarning ta'limdagi ko'rsatkichlarini baholaydi. TIMSS maqsadi – o'quvchilarning akademik bilimni o'lchash va ta'lim tizimlarini modernizatsiya qilish uchun ma'lumotlar taqdim etishdir. PISA dasturiga qaraganda, TIMSS faqat o'quvchilarning fan va matematika ko'nikmalarini o'lchashga yo'naltirilgan, ammo bu ikki dastur bir-birini to'ldiradi va ta'limning global panoramasini shakllantiradi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study)

PIRLS dasturi esa o'quvchilarning o'qish va yozish savodxonligini baholashga mo'ljallangan. Bu dastur o'quvchilarning kitob o'qish va ma'lumotni tushunish darajasini o'lchaydi va davlatlarga o'z o'quvchilari o'rtasidagi o'qish savodxonligini oshirish uchun qanday choralar ko'rish kerakligini ko'rsatadi.

STEM (Science, Technology, Engineering, and Mathematics — Fan, Texnologiya, Muhandislik va Matematika) va **STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, and Mathematics — Fan, Texnologiya, Muhandislik, San'at va Matematika)** ta'limi — bugungi kunda ta'lim tizimida o'quvchilarga tanqidiy fikrlash, ijodiy va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlardir. STEM va STEAM ta'limi an'anaviy ta'lim usullaridan farqli o'laroq, interdisipliner, amaliy va yaratish asosida rivojlanadi. Bu ta'lim yondashuvlarida baholash, nafaqat o'quvchilarning bilimlarini, balki ularning ijodkorlik, muammolarni hal qilish va guruhda ishlash ko'nikmalarini ham o'lchashga qaratilgan bo'ladi.

STEM ta'limi, o'quvchilarga fanni, texnologiyani, muhandislikni va matematika sohasini birlashtirib o'rgatadi. Bu ta'lim yondashuvi, o'quvchilarga kompleks muammolarni hal qilishda matematik va ilmiy ko'nikmalarni amaliy tarzda qo'llashni o'rgatadi. STEM ta'limida o'quvchilar ko'pincha real hayotdagi masalalar asosida ishlaydilar va o'z bilimlarini turli muammolarni hal qilishga yo'naltiradilar.

STEAM ta'limi esa STEMga san'atni qo'shadi, bu esa ijodkorlik va estetikani o'rganish imkoniyatini yaratadi. San'at, bu yondashuvda, o'quvchilarga ilmiy va texnologik masalalarni kreativ va innovatsion tarzda hal qilishga yordam beradi. STEAM o'quvchilarga fan, texnologiya, muhandislik va matematika sohasini san'at bilan birlashtirib, ularga ko'proq multidisipliner yondashuvni o'rgatadi.

STEM va STEAM ta'limida baholash, o'quvchilarning faqat bilimlarini emas, balki ijodiy fikrlash, amaliy ko'nikmalar va jamoada ishlash kabi ko'nikmalarini baholashga qaratilgan. Loyiha asosidagi baholash, formativ baholash, ko'p o'lchovli baholash va tadqiqot asosidagi baholash kabi yondashuvlar o'quvchilarning rivojlanishini kengroq va chuqurroq o'lchash imkonini beradi. Bu metodlar o'quvchilarga ilmiy-texnik sohalarda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Biroq, bu yondashuvlarni joriy etish, o'qituvchilarning tayyorgarligi, texnologik infratuzilma va resurslar kabi ba'zi muammolarni hal qilishni talab qiladi.

Shu bilan birga, STEM va STEAM ta'limining innovatsion baholash usullari ta'lim tizimini yanada zamonaviylashtiradi va o'quvchilarga haqiqiy dunyo muammolariga yechim topish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rgatadi.

Xalqaro Baholash Tizimlarining Muammolari:

1. Resurslar va infrastruktura farqlari

Xalqaro baholash tizimlarining eng katta muammolaridan biri – baholash jarayonlarida mamlakatlarning ta'lim tizimlari va resurslari o'rtasidagi farqlar. Ba'zi mamlakatlarda o'quvchilarga yuqori sifatli ta'lim va keng qamrovli ta'lim infratuzilmasi taqdim etilsa, boshqalarda bu resurslar juda cheklangan. Misol uchun, ayrim rivojlanayotgan mamlakatlar sinf o'quvchilari uchun kerakli texnologiyalar va o'qituvchilarning malakasi borasida cheklovlarga duch kelmoqda.

2. Mezonlarning moslashuvsizligi

Har bir mamlakatning ta'lim tizimi o'ziga xos va madaniy jihatdan farq qiladi. Bunday sharoitda, xalqaro baholash tizimlari ko'pincha o'quvchilarning haqiqiy qobiliyatlarini aks ettirmaydi. Masalan, ba'zi davlatlar o'quvchilari ko'proq nazariy bilimlarga asoslangan ta'lim olishadi, boshqalari amaliy ko'nikmalarga e'tibor qaratadi. Shu sababli, global baholash tizimlari ba'zan yakkama-yakka o'rgatish va o'quvchilarning ijtimoiy-ma'naviy rivojlanishini hisobga olmaydi.

3. Baholashning asosiy vositasi sifatida testlarning ortiqcha e'tibori

Ko'plab xalqaro baholash tizimlari faqatgina yozma imtihonlar va testlarga tayanadi. Bu o'quvchilarning faqatgina kitobdan olingan ma'lumotlarni eslab qolish qobiliyatini baholaydi, biroq ijodkorlik, problemalarni hal qilish qobiliyati, guruhda ishlash va ijtimoiy ko'nikmalarni o'lchashda samarali emas. Bundan tashqari, testlar ko'pincha o'quvchilarning stress darajasini oshiradi va ularning haqiqiy bilim darajasini ko'rsatmasligi mumkin.

4. O'qituvchilarning malakasizligi va yetarli tayyorlanmaslik

O'qituvchilarning yetarli darajada malakali bo'lmasligi ham xalqaro baholash tizimlarining samaradorligini pasaytiradigan omillardan biridir. O'qituvchilarning pedagogik uslublari, metodologik bilimlari va o'quvchilarga individual yondashuvi muhim ahamiyatga ega. Biroq, ba'zi davlatlarda o'qituvchilarning malakasi past, o'quv dasturlari yangilanishi va resurslar etishmaydi.

Yechimlar:

1. Mahalliy sharoitlarga moslashtirish

Xalqaro baholash tizimlari mamlakatlarning madaniy va iqtisodiy sharoitlarini hisobga olgan holda moslashtirilishi kerak. O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini o'lchashda, nafaqat testlar, balki ular o'z faoliyatida yuzaga keladigan real hayotiy vaziyatlarda ko'nikmalarni qanday qo'llashlarini ham baholash muhim.

2. O'qituvchilarning malakasini oshirish

Xalqaro baholash tizimlarini samarali ishlatish uchun o'qituvchilarning malakasini oshirish zarur. O'qituvchilarni yangi pedagogik usullar, o'quv texnologiyalaridan foydalanish, va o'quvchilarni individual tarzda baholashda ularning rolini kuchaytirish kerak. Shu bilan birga, o'qituvchilar uchun muntazam ravishda qayta tayyorlash kurslari tashkil etilishi zarur.

3. Keng qamrovli baholash tizimlari yaratish

Xalqaro baholash tizimlarida testlar va imtihonlardan tashqari, o'quvchilarning ijtimoiy va amaliy ko'nikmalarini, shuningdek, o'quvchilarning kreativligi va innovatsion fikrlashini baholash uchun yangi metodologiyalar ishlab chiqilishi lozim. Shuningdek, loyiha asosidagi baholash tizimlari orqali o'quvchilarning umumiy ko'nikmalari va jamoada ishlash qobiliyatlari o'lchanishi mumkin.

4. Xalqaro hamkorlik va tajriba almashish

Xalqaro ta'lim tashkilotlari, davlatlar va ekspertlar o'rtasida tajriba almashish, eng yaxshi amaliyotlarni o'rganish va global darajada ta'lim sifatini oshirishga yo'naltirilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarur. Bu hamkorlik, davlatlarga o'z ta'lim tizimlarini yaxshilash uchun zarur bo'lgan resurslar va bilimlarni taqdim etadi.

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

Baholash tizimlari ta'lim jarayonida muhim rol o'ynaydi va ularning rivojlanishi jamiyatdagi ijtimoiy, texnologik va pedagogik o'zgarishlarga mos ravishda davom etmoqda. Tarixiy ravishda baholash tizimlari oddiy imtihonlardan tortib, zamonaviy interfaol, kompetentsiyalarga asoslangan, va shaxsiylashtirilgan yondashuvlarga o'tdi. Bugungi kunda baholash tizimlari faqat bilim o'lchovchisi emas, balki o'quvchilarning umumiy kompetentsiyalarini, ijtimoiy ko'nikmalarini va kreativ yondashuvlarini rivojlantiruvchi muhim vosita sifatida qaraladi.

Innovatsion baholash usullari ta'lim tizimining barcha bosqichlarida, ya'ni maktabgacha, maktab va oliy ta'limda o'quvchilarning bilimlarini va ko'nikmalarini kengroq va chuqurroq baholash imkonini yaratadi. Ular o'quvchilarni nafaqat akademik, balki ijodiy va ijtimoiy rivojlanishga ham yo'naltiradi. Shuningdek, innovatsion baholash metodlari ta'lim jarayonini interaktiv va motivatsion qiladi. Biroq, bunday tizimlarni joriy etish uchun o'qituvchilarni tayyorlash, texnologik infratuzilmani rivojlantirish va resurslarni samarali taqsimlash zarur. Shunday qilib, baholash tizimlarini takomillashtirish nafaqat o'quvchilarning akademik muvaffaqiyatini, balki ularning shaxsiy va ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Gardner, H. (2011). Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences. Basic Books.

2. Guskey, T. R., & Bailey, J. M. (2001). *Developing Standards-Based Report Cards*. Corwin Press.
3. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Inside the black box: Raising standards through classroom assessment. *Phi Delta Kappan*, 80(2), 139–148.
4. Rustamovich T. A. Islom Ta'limotlarda Shaxs Ma'naviyati Masalalari //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2021. – T. 1. – №. 5. – C. 186-190.
5. Umumiy o'rta ta'lim sifatini oshirish: mazmun, metodologiya, baholash va ta'lim muhiti. Xalqaro onlayn ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. - Toshkent, 2020.
6. Saparova U.B. “Tarbiya fani asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida iqtisodiy tarbiya ko'nikmalarini shakllantirish metodikasi” “XXI asr fanlarida nazariy qonuniyatlardan foydalanishning amaliy muammolari va yechimlari (Practical problems and solutions to the use of theoretical laws in the sciences of the 21st century) (PPSUTLSC-2024)” mavzusidagi xalqaro ilmiy – amaliy konferensiya TAFU 2024-yil 6-8- may.